

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ**

Виконала: студентка 2 курсу магістратури
PO2-M19z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Бик Валентина Станіславівна

Керівник: Мелекєсцева Н. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

Рецензент: Федорчук В.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри педагогіки та управління
навчальним закладом

Кам'янець-Подільський – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	9
1.1 Інтерпретація критичного мислення в наукових джерелах, його сутнісні характеристики	9
1.2 Методи розвитку критичного мислення в початковій школі	12
1.3 Оновлена програма з літературного читання як засіб підвищення рівня читацької компетентності та розвитку критичного мислення молодших школярів	20
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПІД ЧАС РОБОТИ З ТВОРАМИ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	24
2.1 Особливості роботи з художнім твором у структурі уроку розвитку критичного мислення	24
2.2 Стратегії роботи з творами українських дитячих авторів для розвитку критичного мислення молодших школярів	33
2.3 Організація, зміст і перевірка ефективності експериментального дослідження.....	60
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Інтеграція України до європейської спільноти актуалізувала потребу в реформуванні й модернізації системи національної освіти. Першим кроком до створення новітнього освітнього простору стала презентація Концепції Нової української школи, що характеризується масштабністю та радикальністю змін.

Реформа орієнтована на формування у здобувача освіти 10 ключових компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці. Також визначено спільні для всіх компетентностей наскрізні вміння, одне з яких – критичне мислення.

Розвинуте критичне мислення – це важлива якість людини XXI століття, яка вміє орієнтуватися в стрімких змінах сучасного світу, аналізувати й піддавати сумніву будь-яку інформацію, вивчати різні погляди, долати стереотипи, робити самостійний вибір і неординарно підходити до розв'язання складних задач. Як антипод догматичного мислення, зорієнтованого на усталені норми й авторитети, розвинуте критичне мислення дає можливість людині стати інтелектуально незалежною, відповідальною за власне життя, не піддаватися маніпуляціям, розпізнавати фейки в засобах масової інформації та соціальних мережах, мислити гнучко, динамічно, приймати зважені рішення й розвиватися. Експерти Всесвітнього економічного форуму в Давосі зазначають, що це друга за значущістю компетентність 2020 року, яка ще у 2015 році займала четверту позицію і залишатиметься ключовою на найближчих 10-15 років.

Проблемі розвитку критичного мислення приділено значну увагу в дослідженнях сучасних науковців, методистів, учителів-практиків. Теоретико-методологічні засади цього феномену розкрито у працях таких зарубіжних учених, як Б. Блум, Д. Брунер, Дж. Дьюї, Л. Елдер, Р. Енніс, Д. Клустер, М. Ліпман, Р. Пауль, Д. Халперн та ін. Українські науковці теж досліджують аспекти розвитку критичного мислення, зокрема І. Большакова, І. Бондарук,

О. Пометун, Л. Пироженко, І. Сущенко, С. Терно, О. Тягло й інші, проте бракує наукових досліджень щодо розвитку критичного мислення молодших школярів.

Початкова ланка освіти є фундаментом для формування вмінь критично мислити: навчальні предмети, які вивчають учні початкових класів, мають потужний потенціал для розвитку критичного мислення. Проте найбільші можливості вбачаємо в уроках літературного читання – робота з художніми творами різних жанрів передбачає не лише сприйняття інформації, а й її критичний аналіз, інтерпретацію, формування світоглядних уявлень і власного ставлення до прочитаного. Під керівництвом учителя учні задумуються над тим, що нового вони дізналися, порівнюють із тим, що вже було відомо, дискутують про зміст прочитаного, а отже, навчаються самостійно досліджувати матеріал, конструювати власні знання й уміння. Вважаємо, що українська література для дітей, спрямована на задоволення читацьких інтересів і очікувань молодшого школяра, є ефективним засобом розвитку критичного мислення, що й зумовлює **актуальність** наукової роботи.

Мета дослідження – описати методи та прийоми розвитку критичного мислення учнів початкових класів у процесі роботи з творами української літератури для дітей.

Досягнення сформульованої мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

1) уточнити поняття критичного мислення щодо дітей молодшого шкільного віку, визначити психолого-педагогічні умови для розвитку критичного мислення в початковій школі;

2) з’ясувати потенціал сучасної української літератури для дітей та навчального предмета «Літературне читання» для розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти;

3) схарактеризувати стратегії роботи з творами української літератури для дітей, спрямованими на формування критичного мислення учнів початкових класів;

4) експериментально перевірити ефективність укладених завдань для розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках літературного читання за визначеними критеріями і рівнями.

Об'єктом дослідження є процес розвитку критичного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання, а його **предметом** – застосування технології розвитку критичного мислення під час роботи з українськими художніми творами для дітей.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що використання технології розвитку критичного мислення на уроках літературного читання в початковій школі сприятиме підвищенню рівня читацької компетентності молодших школярів, формуванню критичного ставлення до інформації, здатності до операцій аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування й узагальнення.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел; аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних і емпіричних даних; бесіди з учнями (для виявлення зацікавленості у виконанні завдань для розвитку критичного мислення); метод спостереження, вивчення й узагальнення передового досвіду вчителів-практиків, анкетування. Основним був педагогічний експеримент, під час якого використовувались методи статистичної обробки даних.

Організація дослідження. Експериментальне дослідження здійснювалося на базі Кузьминського ліцею Городоцької міської ради Хмельницької обл. (2019-2020 н.р.).

Наукова новизна роботи полягає у спробі пошуків ефективних шляхів розвитку критичного мислення учнів початкових класів у процесі роботи з творами української літератури для дітей.

Практичне значення дипломної роботи: результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності вчителів початкової школи на уроках

літературного читання та студентами спеціальності 013 Початкова освіта під час проходження педагогічної практики.

Апробація роботи. Основні положення й результати дослідження представлено на: Всеукраїнській інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 24-25 жовтня 2019 р.) у доповіді «Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами української дитячої літератури»; III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» (м. Кам'янець-Подільський, 15-16 лютого 2020 р.) у доповіді «Розвиток критичного мислення молодших школярів під час роботи з художнім текстом»; IV Всеукраїнській науково-практичній конференції (заочна форма) «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (м. Кам'янець-Подільський, 18-19 березня 2020 р.) у доповіді «Розвиток критичного мислення молодших школярів на уроках літературного читання»; VI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти», (м. Кам'янець-Подільський, 16-17 квітня 2020 р.) у доповіді «Розвиток критичного мислення дітей старшого дошкільного віку під час роботи з художнім твором»; Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Неперервна педагогічна освіта: стан, проблеми, перспективи» у доповіді «Розвиток критичного мислення молодших школярів під час аудіювання творів художньої літератури» (м. Умань, 24 квітня 2020 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції «Інновації в освітньому процесі: методологія, тенденції, технології» у доповіді «Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами інтегрованого навчання» (м. Ізмаїл, 22 травня 2020 р.); науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2019-2020 навчальному році із доповіддю «Розвиток критичного мислення молодших школярів у процесі роботи з художнім твором» (м. Кам'янець-Подільський, 23-24

вересня 2020 р.); онлайн-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 15-16 жовтня 2020 року) у доповіді «Драматизація творів художньої літератури як засіб розвитку критичного мислення молодших школярів»; Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 22-23 жовтня 2020 р.) у доповіді «Розвиток критичного мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі»; IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» (м. Кам'янець-Подільський, 28-29 жовтня 2020 р.) у доповіді «Особливості розвитку критичного мислення дітей шестирічного віку»; Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя» (м. Вінниця, 24-25 листопада 2020 року) у доповіді «Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами інтеграції уроків літературного читання й образотворчого мистецтва»; Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Інновації в освіті: здобутки та перспективи» (м. Умань, 27 листопада 2020 року) у доповіді «Технології розвитку критичного мислення як засіб формування інноваційної особистості»; IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (м. Вінниця, 10-11 грудня 2020 року) у доповіді «Особливості розвитку критичного мислення молодших школярів в умовах інклюзивного освітнього середовища»; обговорено на заняттях проблемної групи «Актуальні проблеми методики викладання української та іноземної мови в початкових класах» та на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2019-2020, 2020-2021 н. р.).

Публікації. З теми дослідження опубліковано статтю: Бик В.С. Розвиток критичного мислення молодших школярів у процесі роботи з художнім твором // Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Київ : Міленіум, 2020. Вип. XVI. С. 23-26.

Структура та зміст роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обсяг роботи – 90 сторінок, основний текст – 71 сторінка.

Зміст роботи. У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, гіпотезу, завдання, об'єкт і предмет наукових спостережень, методи вивчення матеріалу, новизну, практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «Науково-теоретичні засади розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти на уроках літературного читання» розкрито значення поняття «критичне мислення», наголошено на можливостях уроків читання для розвитку критичного мислення молодших школярів, здійснено аналіз програми й шкільних підручників щодо оновлення змісту предмета «Літературне читання».

У другому розділі «Реалізація технології розвитку критичного мислення під час роботи з творами дитячої літератури в початковій школі» описано стратегії роботи з творами сучасних українських дитячих авторів, спрямовані на розвиток критичного мислення, обґрунтовано результати експериментального дослідження.

У висновках подано підсумки здійсненого теоретичного й емпіричного дослідження.

ВИСНОВКИ

В умовах інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, екранної культури, соціальних мереж, індустрії розваг, співіснування багатьох медіаресурсів відбуваються істотні зміни в читацькій діяльності юного покоління. Аудіовізуальний досвід дітей молодшого шкільного віку набуває статусу провідного, більшість учнів 1-4 класів є обізнаними глядачами (можуть назвати десятки кінофільмів, мультиплікаційних, ігрових фільмів, мюзиклів) і досить слабо обізнаними читачами.

Як зазначають дослідники з проблем дитячого читання, впродовж останніх десяти років суттєво знизився статус читання і його престиж. За результатами загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти (2019 р.), зокрема рівня читацької компетентності, проведеного Українським центром оцінювання якості освіти серед учнів четвертих класів, високого рівня досягли тільки 16% учнів, а 14% учнів, які завершили здобуття початкової освіти у 2018 р., не володіють базовими читацькими вміннями, тобто ця категорія випускників початкової школи має суттєві проблеми із читанням і розумінням текстів, їх інтерпретацією, формуванням власних суджень.

Як бачимо, актуалізується потреба у підвищенні рівня читацької компетентності молодших школярів і розвитку в них умінь мислити критично. Особливої уваги потребує добір текстів для читання, введення до кола дитячого читання творів сучасних українських письменників, оскільки застарілі за своєю тематикою, реаліями та мовою тексти не відповідають читацьким інтересам сучасного учня.

Застосування стратегій технології розвитку критичного мислення під час роботи з творами сучасної української літератури для дітей створює додаткову мотивацію до навчання, підвищує пізнавальну активність. Учні ефективніше

засвоюють матеріал, тому що це їм цікаво. В результаті системного використання технології розвитку критичного мислення учні навчаються самостійно вчитися, критично мислити, використовувати набуті знання у повсякденному мовленні й житті.

Результати здійсненого експериментального дослідження переконують, що синтезування традиційних методів і сучасних педагогічних технологій, зокрема технології розвитку критичного мислення на уроках літературного читання, дозволяє організувати більш динамічну роботу, в якій діти виявляють різнобічне засвоєння текстової інформації. Технологія розвитку критичного мислення стимулює загальну активність учнів, вимагає застосовувати нові знання, спираючись на засвоєний раніше матеріал; виробляти вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди; шукати й застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел.

Отже, вивчення творів дитячої літератури на уроках літературного читання забезпечує можливості для імплементації стратегій технології розвитку критичного мислення в освітній процес початкової школи. Для вчителя, який тільки починає формувати критичне мислення учнів, можна рекомендувати застосування на матеріалах художніх творів чотирьох основних простих операцій критичного мислення: порівняння (виявлення і пояснення подібного і відмінного, протилежного), аналізу (визначення частин цілого і структури), класифікації (віднесення до певної групи подій, явищ, які позначаються поняттям), оцінки (власне ставлення, підтримка чи відмова).

Зауважимо, що одним із інструментів формування в учнів навичок критичного мислення є постановка запитань. Відповідаючи на запитання, учні аналізують і інтерпретують інформацію, висувають ідеї, будують гіпотези, відстоюють власну точку зору. Вкрай важливим для забезпечення цього процесу є створення безризикового середовища, де учні можуть вільно розмірковувати, бо кожна думка – цінна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання в школі. Запоріжжя : Відгук, 2012. 274 с.
2. Авдеєва І. М. Критичне мислення як системний фактор неперервної освіти // Дайджест педагогічних ідей та технологій. 2002. № 3. С. 12-15.
3. Белкіна О. В. Проблема розвитку критичного мислення молодших школярів у сучасній школі // Школа першого ступеня: теорія і практика: зб. наук. праць Переяслав-Хмельницького держ. педаг. ун-ту ім. Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2003. №6. С.71-78.
4. Белкіна-Ковальчук О. В. Критичне мислення учнів початкових класів // Практична психологія та соціальна робота. 2005. №4. С. 37-43.
5. Большакова І. Критичне мислення. Початкова школа. Київ : Вид. дім «Перше вересня», 2016. 144 с.
6. Большакова І. Розвиток критичного мислення // Початкова освіта. 2012. № 11. С. 3-7.
7. Будна Н. О., Шост Н. Б. Сучасні українські письменники – дітям. Рекомендоване коло читання : 1 клас. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 112 с.
8. Будна Н. О., Шост Н. Б. Сучасні українські письменники – дітям. Рекомендоване коло читання : 2 клас. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 128 с.
9. Бутенко А. В., Ходо Е. А. Критическое мышление: метод, теория, практика. Москва : Мирос, 2002. 176 с.
10. Браїлко Т. Б. Особливості мислення молодших школярів. Харків : «Ранок», 2014. 65 с.
11. Вайнштейн М. Критичне мислення як основа демократичного навчання // Рідна школа. 2001. № 4. С. 11-14.

12. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П., Сущенко І. М. Критичне мислення: як цьому навчати : науково-методичний посібник. Харків : Книгоспілка, 2017. 190 с.
13. Гнідець У. С. Концептуалізація розуміння сучасної літератури для дітей та юнацтва в світлі наукової критики // Література. Діти. Час : Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Вип. 2. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. С. 25-35.
14. Гузь О. Актуальні шляхи удосконалення читацької компетентності учнів в умовах НУШ // Початкова школа. 2019. № 5. С. 14-16.
15. Давиденко О. М. Розвиток критичного мислення на уроках мови і літератури // Вивчаємо українську мову та літературу. 2005. № 2. С. 7-8.
16. Державний стандарт початкової освіти // Учитель початкової школи. 2018. № 4 (вкладка). С. 1-16.
17. Деякі результати моніторингового дослідження з читацької компетентності. URL: <https://nus.org.ua/view/deyaki-rezultaty-monitoryngovogo-doslidzhennya-z-chytatskoyi-kompetentnosti/> (дата звернення: 20.01.2020).
18. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 351 с.
19. Дьюї Д. Психологія і педагогіка мислення. Вінниця : Лабіринт, 2016. 192 с.
20. Інноваційні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі : навчальний посібник / за заг. ред. Н. В. Гудими. Кам'янець-Подільський : Друк-сервіс, 2018. 168 с.
21. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : методичний посібник / укл. О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : АПН, 2002. 135 с.
22. Казки і думки: читаємо казки для розуміння себе і розвитку мислення : збірка казок із рекомендаціями щодо читання для небайдужих вчителів, вихователів і батьків / О.І.Пометун та ін. Київ, 2019. 64 с.

23. Каменева І. Л. Активізація розумової діяльності учнів засобами стратегії розвитку критичного мислення. *Моя методика // Початкове навчання*. 2009. № 13 (197). С. 4-13.
24. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2018. 352 с.
25. Качак Т.Б. Літературна освіта молодших школярів: Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2011. 44 с.
26. Качак Тетяна. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти: збірник науково-методичних статей. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2013. 132 с.
27. Києнко-Романюк Л. В. Розвиток критичного мислення в учнів: теорія і практика // *Рідна школа*. 2016. №7. С. 13-15.
28. Кизилова В. В. Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс : навчально-методичний посібник для студ. вищих навч. закл. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с.
29. Кірпата Н. Емпіричні й теоретичні методи навчання як засіб розвитку критичного мислення // *Рідна школа*. 2001. № 4. С. 16-18.
30. Клустер Д. Що таке критичне мислення // *Педагогічний вісник*. 2015. № 2. С. 3-5.
31. Ковальова В. І. Формування творчих та пізнавальних здібностей учнів з використання технології розвитку критичного мислення (компетентісно орієнтована освіта) // *Початкове навчання та виховання*. 2009. № 16-18. С. 12-16.
32. Ковальчук В. І. Інноваційні підходи до організації навчального процесу. Київ : Шкільний світ, 2011. 128 с.
33. Ковтун Г. М. Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів // *Тема*. 2014. № 3/4. С. 22-23.

34. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі : навчально-методичний посібник для вчителів. Тернопіль : ТОКІППО, 2017. 60 с.

35. Колодій Т. Впровадження технології критичного мислення на уроках в початковій школі. Київ : Педагогічна думка, 2014. 346 с.

36. Колягін Ю. М. Ще раз про цікаве в навчанні молодших школярів // Початкова школа. 2012. №9. С. 69-70.

37. Концепція нової української школи. URL: <https://drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWtPYU9IWXM/view> (дата звернення: 23.01.2020).

38. Коржуєв А. Рефлексія та критичне мислення в контексті задач вищої освіти // Педагогіка. 2002. № 1. С. 18-22.

39. Кочерга О. Психофізіологічний розвиток дитини і становлення мислення у віці 6-10 років // Початкова школа. 2007. № 7. С. 23-25.

40. Красовицький М. Ю., Белкіна О. В. Проблеми виховання критичного мислення учнів у контексті теорії і практики американської школи // Рідна школа. 2003. № 2. С. 73-76.

41. Критичне мислення: ключові характеристики та вправи для його розвитку. URL : <http://etwinning.com.ua/content/files/659841.pdf> (дата звернення: 10.01.2020).

42. Літературне читання. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2-4 класи. URL : <https://www.schoollife.org.ua/zavantazhyty-onovleni-programy-dlya-pochatkovoyi-shkoly-2016-2017-n-r/> (дата звернення: 20.01.2020).

43. Макаренко В. М., Туманцова О. О. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Харків : Вид. група «Основа», 2014. 96 с.

44. Максименко Н. Б., Качак Т.Б. Технології вивчення предметів галузі «Мови і літератури» в початковій школі : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2015. 100 с.
45. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. Київ : МАУП, 2015. 256 с.
46. Мартиненко В. Оновлення змісту літературного читання у контексті компетентнісного підходу // Початкова школа. 2012. № 10. С. 20-24.
47. Мартиненко В. Формування змісту літературного читання молодших школярів: сучасний вимір // Українська література в загальноосвітній школі. 2011. № 9. С. 5-8.
48. Мартиненко В. Читацька діяльність молодших школярів: сучасні тенденції розвитку // Початкова школа. 2017. № 8. С. 16-20.
49. Марченко О. Г. Формування критичного мислення школярів. Харків, 2007. 160 с.
50. Мелекесцева Н. В. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами сучасної української дитячої літератури // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка ; Ін-т педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. Вип. 27 (2-2019). Ч. 2. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д.Г., 2019. С. 380-386.
51. Мелекесцева Н., Гудима Н. Розвиток критичного мислення молодших школярів: стратегії роботи з творами сучасної української літератури для дітей. Фахова підготовка вчителя початкової школи в умовах реформування освіти : колективна монографія / за ред.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудими. Київ : Міленіум, 2020. С. 90-103.
52. Митник О., Швець С. Літературне читання: розвиток поняттєвого і творчого мислення // Учитель початкової школи. 2015. № 6. С. 10-13.
53. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків : «Основа», 2009. 176 с.

54. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (зі змінами). Тернопіль : Мандрівець, 2015. 256 с.
55. Науменко В. О. Літературне читання : укр. мова для загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : підруч. для 3-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2014. 176 с.
56. Нечепельська Н. В. Формування критичного мислення // Педагогічна майстерня : науково-методичний журнал. 2011. №5. С. 2-8.
57. Нікішина Г. Використання методу «Кошик ідей» на уроці позакласного читання під час вивчення теми «Сучасні українські поети – дітям» (2 клас) на прикладі твору Юрія Бедрика «Сумна скоромовка». URL : <http://www.criticalthinking.expert/materiali-dlya-samoosviti/bank-najkrashhih-urokiv/> (дата звернення: 09.01.2020).
58. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 18.11.2019).
59. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
60. Покроєва Л. Ю. Сучасний урок: традиційні та інноваційні підходи // Директор школи. 2015. № 4. С. 4-14.
61. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен // Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 89-98.
62. Пометун О. І., Пироженко Л. В., Біда О. А. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів : методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 304 с.
63. Пометун О. І., Сущенко І. М. Основи критичного мислення: метод. посіб. для вчителів. Дніпро : ЛІРА, 2016. 156 с.

64. Пономарьова К. І. Буквар «Я читаю»: підруч. для 1 кл. у 2-х ч. (ч.1) Київ : Оріон, 2018. 217 с.
65. Присяжнюк С. С. Розвиток критичного мислення учнів // Завуч : науково-методичний журнал. 2014. №5-6 (125-126). С. 22-25.
66. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів / автори-укладачі : О. І. Пометун, І. М. Сущенко. Київ, 2017. 96 с.
67. Розвиток критичного мислення молодших школярів на уроках літературного читання в умовах інтерактивного навчання. URL : <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-kriticnogo-mislenna-molodsih-skolariv-na-urokah-literaturnogo-citanna-v-umovah-interaktivnogo-navcanna-34307.html> (дата звернення: 12.02.2020).
68. Савченко О. Літературне читання: інтерактивні методи і прийоми // Початкова школа. 2017. № 4. С. 34-39.
69. Савченко О. Розвиток творчої діяльності учнів на уроках літературного читання: інтерактивні методи і прийоми // Початкова школа. 2016. № 8. С. 10-15.
70. Савченко О. Українська мова та читання : підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Частина 2. Київ : Оріон, 2019. 144 с.
71. Савченко О. Я. Літературне читання : підруч. для 2 кл. Київ : Вид. дім «Освіта», 2012. 160 с.
72. Савченко О. Я. Літературне читання. Українська мова. 3 клас : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. Київ : Вид. дім «Освіта», 2014. 192 с.
73. Савченко О. Я. Розуміння молодшими школярами літературних творів: сутність процесу і засоби формування // Початкова школа. 2017. №8. С. 6-12.

74. Саєнко Ю. О. Впровадження технології розвитку критичного мислення на уроках у початковій школі // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Вип. 60. Київ, 2018. С. 106-109.
75. Степаненков М. Педагогіка: навч. посіб. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2015. 448 с.
76. Стіл Д., Мередіт К., Темпл Ч. Розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів: навч. посіб. Київ : Інтеллект, 2015. 76 с.
77. Стратегія розвитку критичного мислення «РАФТ». URL : <http://nus.org.ua/teacher/ukrayinska-mova-strategiya-rozvytku-krytychnogo-myslennya-raft/> (дата звернення: 30.10.2019).
78. Сучасна дитяча проза України. Популяризація творчості сучасних українських дитячих письменників : методичні рекомендації бібліотекарям / укладач Л. В. Данилова. Запоріжжя, 2017. 12 с.
79. Тарасенко С. Прийоми розвитку критичного мислення на уроках читання. 2 клас // Початкова освіта. 2010. № 6. С. 6-7.
80. Терно С. О. Розвиток критичного мислення // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). 2017. №4. С. 5-13.
81. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Видавництво «Плеяди», 2008. 220 с.
82. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1-2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
83. Тягло А. В. Критичне мислення на основі логіки. Харків : АССА, 2016. 210 с.
84. Тягло А. В., Воропай Г. С. Критичне мислення: проблеми світової освіти 21 століття. Харків : АССА, 2015. 284 с.

85. Філь В. Особливості критичного мислення молодших школярів. Київ : Основа, 2014. 407 с.
86. Халперн Д. Психология критического мышления. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 512 с.
87. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1, 2 класах серії «Шкільна бібліотека» / укладач Тетяна Стус. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 160 с.
88. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 3, 4 класах серії «Шкільна бібліотека» / укладач Тетяна Стус. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 192 с.
89. Ярош Г.О., Седова Н.М. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології розвитку критичного мислення. Харків : Основа, 2005. 240 с.
90. Richard P. W. Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World. Rohnert Park, CA : Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ., 1990. P. 45-56.